Oikeustapauskokoelma

JULKISASIAMIEHEN RATKAISUEHDOTUS
MACIEJ SZPUNAR
18 päivänä toukokuuta 2017 [1]

Yhdistetyt asiat C-588/15 P ja C-622/15 P

LG Electronics Inc. (C-588/15 P) ja
Koninklijke Philips Electronics NV (C-622/15 P)
vastaan

Euroopan komissio

Valitus – Kartellit ja muut yhteistoimintajärjestelyt – Televisioissa ja tietokoneiden näytöissä käytettävien kuvaputkien maailmanlaajuiset markkinat – Päätös, jossa todetaan kaksi EY 81 artiklaa ja Euroopan talousalueesta tehdyn sopimuksen 53 artiklaa koskevaa rikkomista – Hintoja, markkinoiden jakamista ja tuotantokapasiteettia koskevat sopimukset ja yhdenmukaistetut menettelytavat – Emoyhtiön vastuu tytäryhtiönsä kilpailusääntöjen vastaisesta menettelystä – Väitetiedoksiannon osoittaminen yksinomaan emoyhtiölle – Puolustautumisoikeudet

Johdanto

1. Käsiteltävissä valituksissa valittajat vaativat, että unionin tuomioistuin kumoaa unionin yleinen tuomioistuimen 9.9.2015 antaman tuomion LG Electronics v. komissio [2] ja 9.9.2015 antaman tuomion Philips v. komissio, [3] joilla tämä hylkäsi niiden kanteet, joissa vaadittiin kumoamaan komission SEUT 101 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan mukaisesta menettelystä (Asia COMP/39.437 – Televisioiden ja tietokoneiden näytöissä käytettävät kuvaputket) 5.12.2012 antama päätös C(2012) 8839 final (jäljempänä riidanalainen päätös) ja toissijaisesti alentamaan niille määrättyjä sakkoja.

2. Näissä valituksissa, jotka yhdistettiin [4] suullista käsittelyä ja tuomion antamista varten, nousee esille uusi kysymys, joka koskee puolustautumisoikeuksien kunnioittamista tilanteessa, jossa emoyhtiön katsotaan olevan vastuussa tytäryhtiönsä kilpailusääntöjen vastaisista menettelyistä. Käsiteltävissä asioissa on erityisesti selvitettävä, loukkasiko komissio emoyhtiön puolustautumisoikeuksia, kun se päätti osoittaa väitetiedoksiannon sille osoittamatta sitä myös tytäryhtiölle, jonka toimista oli kyse, tilanteessa, jossa tytäryhtiö oli muun muassa joutunut konkurssiin eivätkä sen asiakirjat olleet enää emoyhtiön saatavilla.

Tosiseikat

3. Pääasian taustalla olevat tosiseikat, sellaisina kuin ne ilmenevät valituksenalaisista tuomioista, voidaan tiivistää seuraavasti.

1 Alkuperäinen kieli: ranska.

2 T-91/13, ei julkaistu, EU:T:2015:609; jäljempänä tuomio LGE.

3 T-92/13, ei julkaistu, EU:T:2015:605; jäljempänä tuomio Philips,

4 Unionin tuomioistuimen 7.2.2017 antamalla määräyksellä.

4. Riidanalaisessa päätöksessä komissio totesi, että maailmanlaajuisesti suurimmat katodisädeputkien valmistajat olivat rikkoneet SEUT 101 artiklaa ja Euroopan talousalueesta 2.5.1992 tehdyn sopimuksen (EYVL 1994, L 1, s. 3) 53 artiklaa osallistumalla kahteen erilliseen rikkomiseen, jotka koskivat yhtäältä tietokoneiden näytöissä käytettävien kuvaputkien (jäljempänä CDT-putket) markkinoita ja toisaalta televisioissa käytettävien kuvaputkien (jäljempänä CPT-putket) markkinoita.

5. LG Electronics Inc. (jäljempänä LGE) on kuluttajille tarkoitettujen elektronisten laitteiden toimittaja. Koninklijke Philips Electronics NV (jäljempänä Philips) on elektroniikkatuotteisiin erikoistuneen Philips-konsernin kattoyhtiö.

6. LGE ja Philips valmistivat katodisädeputkia 1.7.2001 saakka. Tuona ajankohtana molemmat luovuttivat koko katodisädeputkien alan toimintansa kokonaisuudessaan yhteisyritykselle, LPD-konsernille, jonka kattoyhtiö oli LG Philips Displays Holding BV.

7. Riidanalaisessa päätöksessä komissio totesi, että yhtäältä LGE ja sen tytäryhtiöt ja toisaalta Philipsin tytäryhtiöt olivat osallistuneet CDT- ja CPT-putkia koskeviin kartelleihin siihen asti, kunnes katodisädeputkien alan toiminnot siirrettiin LPD-konsernille 1.7.2001. Näin ollen LGE:n ja Philipsin katsottiin olevan vastuussa molemmista kilpailusääntöjen rikkomisista.

8. Komissio totesi myös, että valittajien oli lisäksi katsottava olevan emoyhtiöinä yhdessä ja yhteisvastuullisesti vastuussa LPD-konsernin osallistumisesta CDT- ja CPT-putkia koskeviin kartelleihin ajanjaksolla 1.7.2001–30.1.2006.

9. Tämän perusteella komissio totesi riidanalainen päätöksen 1 artiklan 1 kohdan c ja d alakohdassa, että Philips oli osallistunut CDT-putkia koskevaan kartelliin ajanjaksolla 28.1.1997–30.1.2006 ja LGE ajanjaksolla 24.10.1996–30.1.2006. Lisäksi komissio totesi riidanalaisen päätöksen 1 artiklan 2 kohdan f ja g alakohdassa, että Philips oli osallistunut CPT-putkia koskevaan kartelliin ajanjaksolla 21.9.1999–30.1.2006 ja LGE ajanjaksolla 3.12.1997–30.1.2006.

10. Komissio määräsi riidanalaisen päätöksen 2 artiklan 1 kohdan c–e alakohdassa Philipsille 73 185 000 euron sakon ja LGE:lle 116 536 000 euron sakon sekä molemmille yhdessä ja yhteisvastuullisesti 69 048 000 euron sakon CDT-putkia koskevasta kilpailusääntöjen rikkomisesta. Lisäksi komissio määräsi riidanalaisen päätöksen 2 artiklan 2 kohdan c–e alakohdassa Philipsille 240 171 000 euron sakon ja LGE:lle 179 061 000 euron sakon sekä molemmille yhdessä ja yhteisvastuullisesti 322 892 000 euron sakon CPT-putkia koskevasta kilpailusääntöjen rikkomisesta.

Asian käsittely unionin yleisessä tuomioistuimessa ja valituksenalaiset tuomiot

11. LGE ja Philips nostivat unionin yleisen tuomioistuimen kirjaamoon 14.2. ja 15.2.2013 jättämillään kannekirjelmillä kanteet, joissa vaadittiin kumoamaan riidanalainen päätös siltä osin kuin se koski kantajia ja toissijaisesti alentamaan niille kyseisessä päätöksessä määrättyjä sakkoja.

12. Kanteensa tueksi LGE vetosi seitsemään kanneperusteeseen. Ensimmäinen kanneperuste perustui siihen, että LGE:n puolustautumisoikeuksia loukattiin, koska LPD-konserni jätettiin oikeudenkäyntimenettelyn ulkopuolelle. Tuomion LGE 67–91 kohdassa unionin yleinen tuomioistuin tutki ja hylkäsi tämän kanneperusteen tehottomana ja joka tapauksessa perusteettomana. Unionin yleinen tuomioistuin hylkäsi myös muut LGE:n esittämät kanneperusteet ja siten kanteen kokonaisuudessaan.

13. Philips esitti kumoamiskanteensa tueksi kahdeksan kanneperustetta. Toinen kanneperuste perustui siihen, että SEUT 101 artiklaa, Euroopan talousalueesta tehdyn sopimuksen 53 artiklaa ja asetuksen (EY) N:o 1/2003 [5] 27 artiklan 1 kohtaa rikottiin ja kantajan puolustautumisoikeuksia, oikeutta tulla kuulluksi ja hyvän hallinnon periaatetta loukattiin, kun komissio ei katsonut LPD:n olevan vastuussa rikkomuksista, joista sitä syytettiin. Unionin yleinen tuomioistuin tutki ja hylkäsi tämän kanneperusteen tuomion Philips 74–99 kohdassa. Unionin yleinen tuomioistuin hylkäsi myös muut Philipsin esittämät kanneperusteet ja siten kanteen kokonaisuudessaan.

Asianosaisten vaatimukset

14. LGE vaatii (asiassa C-588/15 P), että unionin tuomioistuin

– kumoaa tuomion LGE

– kumoaa kokonaan tai osittain riidanalaisen päätöksen 1 artiklan 1 kohdan d alakohdan ja 2 kohdan g alakohdan sekä 2 artiklan 1 kohdan d ja e alakohdan ja 2 kohdan d ja e alakohdan

– alentaa valittajalle määrätyn sakon määrää, ja

– velvoittaa komission korvaamaan molemmissa oikeusasteissa aiheutuneet oikeudenkäyntikulut.

15. Philips vaatii (asiassa C-622/15 P), että unionin tuomioistuin

– kumoaa tuomion Philips

– kumoaa riidanalaisen päätöksen 1 artiklan 1 kohdan c alakohdan ja 2 kohdan f alakohdan sekä 2 artiklan 1 kohdan c ja e alakohdan ja 2 kohdan c ja e alakohdan

– alentaa valittajalle määrätyn sakon määrää, ja

– velvoittaa komission korvaamaan molemmissa oikeusasteissa aiheutuneet oikeudenkäyntikulut.

16. Komissio vaatii, että unionin tuomioistuin hylkää valitukset ja velvoittaa valittajat korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

Tapauksen tarkastelu

17. Valituksensa tueksi LGE vetoaa kolmeen ja Philips neljään valitusperusteeseen, jotka ovat osittain samat.

18. Unionin tuomioistuimen toivomuksen mukaisesti tarkastelen ainoastaan LGE:n esittämää ensimmäistä valitusperustetta ja Philipsin esittämää toista valitusperustetta, jotka kumpikin perustuvat siihen, että valittajien puolustautumisoikeuksia loukattiin, koska väitetiedoksiantoa ei osoitettu LPD-konsernille, joka on niiden yhteinen tytäryritys.

5 [SEUT 101] ja [SEUT 102] artiklassa vahvistettujen kilpailusääntöjen täytäntöönpanosta 16.12.2002 annettu neuvoston asetus (EYVL 2003, L 1, s. 1).

Valituksenalaiset tuomiot

Tuomio LGE

19. Ensimmäisessä oikeusasteessa esittämässään ensimmäisessä kanneperusteessa LGE väitti, että komissio oli loukannut sen puolustautumisoikeuksia, kun se oli jättänyt osoittamatta väitetiedoksiannon ja riidanalaisen päätöksen LPD-konsernille.

20. Unionin yleinen tuomioistuin tutki ja hylkäsi tämän kanneperusteen tuomion LGE 67–91 kohdassa.

21. Puolustautumisoikeuksien kunnioittamista ja emoyhtiön vastuuseen joutumista koskevaan oikeuskäytäntöön viitattuaan unionin yleinen tuomioistuin totesi, ettei komission voitu katsoa syyllistyneen minkäänlaiseen virheeseen, kun se ei katsonut LPD-konsernin olevan vastuussa kilpailusääntöjen rikkomisesta, ja että väitteet, joilla kantaja pyrki osoittamaan puolustautumisoikeuksiaan loukatun, olivat siten tehottomia (tuomio LGE, 68–83 kohta).

22. Tuomion LGE 84–91 kohdassa unionin yleinen tuomioistuin hylkäsi ensimmäisen kanneperusteen perusteettomana ja vastasi LGE:n esittämään väitteeseen, jonka mukaan se ei voinut tehokkaasti puolustautua, koska LPD-konsernin asiakirjat eivät olleet sen saatavilla. Tältä osin unionin yleinen tuomioistuin totesi, että koska kyseiset asiakirjat eivät sisältyneet siihen asiakirja-aineistoon, jonka perusteella komissio teki riidanalaisen päätöksen, kantaja ei voinut väittää, ettei sille ollut annettu tilaisuutta esittää tehokkaasti näkemystään tämän toimielimen hallussa olleista asiakirjoista (tuomio LGE, 85 kohta).

23. Tämän jälkeen unionin yleinen tuomioistuin huomautti, että yrityksiä koskevan yleisen varovaisuusvelvoitteen nojalla kantajan olisi kuulunut siitä huolimatta, että tuomioistuin oli asettanut yhteisyrityksen likvidaatiomenettelyyn, säilyttää huolellisesti kirjanpidossaan tai arkistossaan seikat, joiden perusteella voidaan todentaa sen toiminta, jotta sillä olisi tarvittavat todisteet mahdollisten tuomioistuinmenettelyiden tai hallinnollisten menettelyiden varalta (tuomio LGE, 86 ja 87 kohta), ja että näin oli Alankomaiden konkurssioikeudesta johtuneista vaikeuksista ja LPD-konsernin konkurssipesän selvittäjän yhteistyöhaluttomuudesta huolimatta (tuomio LGE, 88 ja 89 kohta).

24. Lisäksi unionin yleinen tuomioistuin täsmensi, että vaikkei komissio ollut muodollisesti velvoittanut LPD-konsernia osallistumaan hallinnolliseen menettelyyn, se oli kuitenkin esittänyt konserniin kuuluville eri yrityksille tietojensaantipyyntöjä ja suorittanut tarkastuksia niiden toimitiloissa (tuomio LGE, 90 kohta).

Tuomio Philips

25. Ensimmäisessä oikeusasteessa esittämässään toisessa kanneperusteessa Philips väitti, että komissio oli estänyt Philipsiä saamasta käyttöönsä sen puolustautumisen kannalta tarpeellisia tietoja, kun se ei ollut velvoittanut LPD-konsernia osallistumaan hallinnolliseen menettelyyn.

26. Unionin yleinen tuomioistuin tutki ja hylkäsi tämän kanneperusteen tuomion Philips 90–99 kohdassa.

27. Puolustautumisoikeuksien kunnioittamista ja emoyhtiön vastuuseen joutumista koskevaan oikeuskäytäntöön viitattuaan unionin yleinen tuomioistuin totesi, ettei komissio ollut syyllistynyt virheeseen, kun se ei ollut katsonut LPD-konsernin olevan itse vastuussa menettelyistään (tuomio Philips, 91–97 kohta).

28. Lisäksi unionin yleinen tuomioistuin huomautti, että yrityksiä koskevan yleisen varovaisuusvelvoitteen nojalla Philipsin olisi kuulunut siitä huolimatta, että tuomioistuin oli asettanut yhteisyrityksen likvidaatiomenettelyyn, säilyttää huolellisesti kirjanpidossaan tai arkistossaan seikat, joiden perusteella voidaan todentaa sen toiminta, jotta sillä olisi tarvittavat todisteet mahdollisten tuomioistuinmenettelyiden tai hallinnollisten menettelyiden varalta. Unionin yleinen tuomioistuin täsmensi asiakirja-aineiston tiedoista joka tapauksessa ilmenevän, että komissio oli esittänyt LPD-konserniin kuuluville yrityksille tietojensaantipyyntöjä (tuomio Philips, 97 kohta).

29. Unionin yleinen tuomioistuin huomautti vielä, että saadakseen tutkinnassa tekemänsä yhteistyön perusteella alennuksen sakon määrästä kantaja oli toimittanut komissiolle tietoja LPD-konsernin osallistumisesta kartelliin, mikä tarkoittaa, että kantajalla on ollut hallussaan lukuisia asiakirjoja, joita se on voinut käyttää järjestääkseen tehokkaasti puolustuksensa (tuomio Philips, 98 kohta).

Asianosaisten lausumat

LGE:n lausumat

30. LGE väittää, että unionin yleinen tuomioistuin teki oikeudellisen virheen, kun se totesi, ettei komissio loukannut LGE:n puolustautumisoikeuksia päättäessään olla lähettämättä väitetiedoksiantoa LPD-konsernille.

31. Ensinnäkin LGE riitauttaa sen, että sen ensimmäinen kanneperuste hylättiin ensimmäisessä oikeusasteessa tehottomana (tuomio LGE, 83 kohta). Se väittää, että riidanalaisen tuomion 73–82 kohdassa esitetyt perustelut koskevat eri kysymystä, jota unionin yleisessä tuomioistuimessa ei tuotu esille, eli sitä, tekikö komissio virheen, kun se katsoi LGE:n olevan vastuussa kilpailusääntöjen rikkomisesta. Se, että komission todettiin voineen kohdistaa vastuun LGE:lle, ei tee LGE:n puolustautumisoikeuksiensa loukkaamisesta esittämää kanneperustetta tehottomaksi.

32. LGE moittii unionin yleistä tuomioistuinta siitä, että se katsoi komissiolla olevan ehdoton harkintavalta päättäessään, onko väitetiedoksianto osoitettava emoyhtiölle vai tytäryritykselle.

33. LGE:n mukaan nyt tarkasteltavan kaltaisissa olosuhteissa tämän harkintavallan käyttöä rajoittaa velvollisuus kunnioittaa puolustautumisoikeuksia. Tuomiosta komissio v. Tomkins [6] ilmenee, että jos tytäryhtiö esittää omasta puolestaan puhuvia todisteita, jotka se on saanut arkistoistaan tai henkilöstön kanssa käydyissä keskusteluissa, emoyhtiö hyötyy automaattisesti näistä todisteista. Näin ollen emoyhtiön kyky käyttää puolustautumisoikeuksiaan riippuu siitä, osallistuuko sen tytäryhtiö menettelyyn.

34. LGE väittää, että jos LPD-konsernia olisi käsiteltävässä asiassa pyydetty puolustautumaan ja se olisi onnistunut esittämään omasta puolestaan puhuvia todisteita, LGE olisi hyötynyt niistä automaattisesti. Näin ollen LGE väittää tuomioon Solvay v. komissio [7] vedoten, ettei voida sulkea pois sitä mahdollisuutta, että jos komissio olisi osoittanut väitetiedoksiannon LPD-konsernille, tämä olisi voinut esittää LGE:n puolustuksen kannalta hyödyllisiä todisteita.

6 Tuomio 22.1.2013 (C-286/11 P, EU:C:2013:29, 39 kohta).

7 Tuomio 25.10.2011 (C-109/10 P, EU:C:2011:686, 62 kohta).

35. Myös SEUT 101 ja SEUT 102 artiklan soveltamista koskevasta komission menettelykäsikirjasta [8] ilmenee, että sen käytäntönä on osoittaa väitetiedoksianto sekä tytär- että emoyhtiölle. Tässä ei ole merkitystä sillä, että komissio on lähettänyt LPD-konsernille kyselylomakkeita, koska ne eivät vastaa väitetiedoksiantoa vastaajan puolesta puhuvien seikkojen lähteenä. Vastaajan on oltava selvillä väitteistä, ennen kuin se voi käyttää tehokkaasti puolustautumisoikeuksiaan.

36. Toiseksi LGE arvostelee tuomion LGE perusteluja, joiden nojalla sen kanneperuste hylättiin perusteettomana.

37. LGE:n mukaan se, että sille annettiin tilaisuus esittää huomautuksensa komission hallussa olevista todisteista ja että komissio oli hankkinut tietoja LPD-konsernista, ei riittänyt takaamaan LGE:n puolustautumisoikeuksien kunnioittamista. LGE myös kyseenalaistaa sen unionin yleisen tuomioistuimen esittämän toteamuksen, jonka mukaan sen olisi kuulunut säilyttää huolellisesti kirjanpidossaan tai arkistossaan seikat, joiden perusteella voidaan todentaa yhteisyrityksen toiminta (tuomio LGE, 86 kohta). Tämä velvollisuus koskee sen mukaan tapauksia, joissa emoyhtiö on luovuttanut tytäryhtiön kolmannelle ja on voinut sopimuksen nojalla tehokkaasti varmistaa, että tytäryhtiön asiakirjat ovat jatkuvasti sen saatavilla. LGE selittää menettäneensä määräysvallan tytäryritykseensä tämän jouduttua konkurssiin, sillä konkurssipesän selvittäjä ei ole velvollinen pitämään asiakirjoja LGE:n saatavilla.

Philipsin lausumat

38. Philips väittää, että unionin yleinen tuomioistuin teki oikeudellisen virheen, kun se totesi, ettei komissio syyllistynyt minkäänlaiseen menettelyvirheeseen, kun se jätti lähettämättä väitetiedoksiannon LPD-konsernille (tuomio Philips, 75–82 kohta).

39. Philips ei kiistä, että komissiolla on toimivalta kohdistaa vastuuta kilpailusääntöjen rikkomisesta emoyhtiölle, joka on käyttänyt ratkaisevaa vaikutusvaltaa tytäryhtiönsä käyttäytymiseen. Se kuitenkin huomauttaa, ettei tämä seikka ratkaise kysymystä siitä, olisiko komission kuulunut velvoittaa molemmat yritykset osallistumaan hallinnolliseen menettelyyn. Philips väittää, että käsiteltävässä asiassa sen vastuu on ”johdettu täysin” tytäryhtiön vastuusta, ja koska rikkomista ei ole miltään osin luettu suoraan LPD-konsernin syyksi, Philipsin vastuu emoyhtiönä on tuomiossa Total v. komissio [9] tarkoitetulla tavalla ”suurempi” kuin tytäryhtiön vastuu.

40. Philips huomauttaa, ettei sen tytäryhtiö enää hallinnollisen menettelyn aikana kuulunut samaan yritykseen, koska se oli asetettu konkurssipesän selvittäjän valvontaan 30.1.2006 lähtien. Philips väittää, että koska sen tytäryhtiö ei osallistunut hallinnolliseen menettelyyn eikä muun muassa vastaanottanut väitetiedoksiantoa, sillä ei ollut tilaisuutta eikä myöskään velvollisuutta puolustautua komission väitteitä vastaan. Lisäksi LPD-konsernin toimintaa koskeva asiakirja-aineisto oli yksin konkurssipesän selvittäjän hallussa, ja vain hän saattoi saada yhteyden asianomaisiin työntekijöihin. Philips väittää, että sen oli tytäryhtiönsä konkurssin vuoksi mahdotonta päästä tutustumaan näihin asiakirjoihin, jotta sillä olisi puolustuksensa kannalta tarvittavat todisteet.

41. Philipsin mukaan komission olisi pitänyt ottaa huomioon, että se oli menettänyt määräysvallan tytäryritykseensä eivätkä LPD-konsernin asiakirjat enää olleet sen saatavilla. Philips väittää, että jos komissio olisi sisällyttänyt LPD-konsernin hallinnolliseen menettelyyn, tällä olisi ollut mahdollisuus puolustautua ja myös Philips olisi silloin kyennyt järjestämään puolustuksensa paremmin. Päätöksellään sulkea LPD-konserni hallinnollisen menettelyn ulkopuolelle komissio on siis estänyt Philipsiä käyttämästä tehokkaasti puolustautumisoikeuksiaan.

8 Manual of procedure for the application of Articles 101 and 102 TFEU, 2012. Ks. http://ec.europa.eu/competition/antitrust/information_en.html (jäljempänä komission käsikirja).

9 Tuomio 17.9.2015 (C-597/13 P, EU:C:2015:613, 35 ja 38 kohta).

Komission lausumat

42. Komissio väittää, ettei valitusperusteita voida ottaa tutkittaviksi, koska ne koskevat tosiseikoista esitettyjä arviointeja, ja joka tapauksessa ne ovat perusteettomia.

43. Komissio väittää, että vakiintuneen oikeuskäytännön [10] mukaan sillä on oikeus määrätä seuraamus jommallekummalle yksiköistä – emoyhtiölle tai tytäryhtiölle –, jotka muodostavat yhden ainoan yrityksen. Komission mukaan valittajat vetoavat virheellisesti siihen, että emoyhtiö hyötyisi automaattisesti tytäryhtiön vastuun lieventämisestä. Mikään ei oikeuta lieventämään emoyhtiön vastuuta silloin, jos on tapahtunut tytäryhtiön oikeuksiin vaikuttava menettelyvirhe, esimerkiksi jos väitetiedoksiantoa ei ole annettu pätevästi tiedoksi tytäryhtiölle.

44. Lisäksi komissio väittää, ettei tuomiossa Solvay v. komissio [11] esitettyä ratkaisua voida soveltaa nyt käsiteltävään tapaukseen. Se väittää, että tämä tuomio koskee oikeutta tutustua komission asiakirjoihin ja ettei sen perusteella voida väittää, että komission olisi taattava sellaisten tietojen saatavuus, joita sillä ei ole hallussaan. Käsiteltävässä asiassa komissio sai LPD-konsernista merkityksellisiä tietoja lähettämällä sille kyselylomakkeen ja suorittamalla tarkastuksen sen toimitiloissa. LGE:lle annettiin tilaisuus tutustua näihin asiakirjoihin puolustuksensa yhteydessä. Komissiolla ei ole velvollisuutta varmistaa, että vastaajan itsensä lisäksi muitakin yhtiöitä kehotetaan esittämään sen puolesta puhuvia todisteita. Vastauksessaan LGE:n komission käsikirjasta esittämään väitteeseen komissio täsmentää, ettei käsikirja ole sitova ja että sitä voidaan soveltaa kunkin tapauksen tarpeiden mukaan, joten komission noudattaman menettelyn poikkeaminen käsikirjasta ei riitä osoittamaan, että se olisi tehnyt oikeudellisen virheen.

45. Komission mukaan unionin yleinen tuomioistuin ei suinkaan tulkinnut emoyhtiöiden varovaisuusvelvoitteen olevan mikään ehdoton velvollisuus siltä osin kuin on kyse tytäryhtiöiden asiakirjojen pitämisestä saatavilla. Unionin yleinen tuomioistuin päinvastoin osoitti käsiteltävän asian tosiseikat tutkittuaan, että LGE ja Philips olivat ylläpitäneet tiiviitä suhteita LPD-konserniin koko rikkomisajanjakson ajan ja olivat siten kumpikin voineet säilyttää asian kannalta merkityksellisiä tietoja arkistoissaan tai muulla tavalla.

Arviointi

Valitusperusteiden ulottuvuus

46. Edellytyksistä, joiden täyttyessä emoyhtiön voidaan katsoa olevan vastuussa tytäryhtiön osallistumisesta kartelliin, on olemassa erittäin vakiintunutta oikeuskäytäntöä.

47. Muistutettakoon, että unionin kilpailuoikeus koskee yritysten toimintaa, ja yrityksellä tarkoitetaan taloudellista yksikköä, joka oikeudellisesti voi muodostua useammasta kuin yhdestä luonnollisesta henkilöstä tai oikeushenkilöstä. Kun tällainen taloudellinen yksikkö rikkoo kilpailusääntöjä, sen asiana on yksilöllisen vastuun periaatteen mukaisesti vastata kyseisestä rikkomisesta. Unionin kilpailuoikeuden rikkominen on tämän jälkeen luettava yksiselitteisesti oikeushenkilön, jolle väitetiedoksianto ja komission päätös osoitetaan, syyksi. [12]

10 Tuomio 3.3.2011, Siemens ja VA Tech Transmission & Distribution v. komissio (T-122/07–T-124/07, EU:T:2011:70, 151 kohta) ja tuomio 27.6.2012, Bolloré v. komissio (T-372/10, EU:T:2012:325, 50 kohta).

11 Tuomio 25.10.2011, Solvay v. komissio (C-109/10 P, EU:C:2011:686, 62 kohta).

12 Ks. tuomio 10.9.2009, Akzo Nobel ym. v. komissio (C-97/08 P, EU:C:2009:536, 54–57 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

48. Unionin tuomioistuimen vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan emoyhtiön voidaan katsoa olevan vastuussa tytäryhtiön toiminnasta silloin, kun tytäryhtiö ei päätä itsenäisesti markkinakäyttäytymisestään. Tällaisessa tilanteessa emoyhtiö ja tytäryhtiö muodostavat yhden ainoan SEUT 101 artiklassa tarkoitetun yrityksen, joten komissio voi osoittaa päätöksensä emoyhtiölle ilman, että sillä olisi velvollisuutta osoittaa tämän emoyhtiön itse osallistuneen rikkomiseen. [13]

49. Tästä aiheesta on viime aikoihin saakka käyty kiistoja, jotka ovat liittyneet lähinnä käsitykseen menetelmästä, jolla emoyhtiön voidaan katsoa olevan vastuussa kilpailusääntöjen rikkomisesta, johon se ei ole itse osallistunut. [14] Unionin tuomioistuin on nimittäin yhtäältä todennut, että tämäntyyppisessä tilanteessa kyseisen emoyhtiön ”katsotaan itse syyllistyneen” unionin oikeuden kilpailusääntöjen rikkomiseen. [15] Toisaalta se on katsonut, että emoyhtiön vastuu rikkomisesta on täysin sen tytäryhtiön vastuusta ”johdettua” vastuuta. [16]

50. Äskettäin antamassaan tuomiossa unionin tuomioistuin täsmensi, että emoyhtiö, jonka on todettu olevan vastuussa tytäryhtiönsä kilpailusääntöjen vastaisesta menettelystä, todetaan itse syylliseksi unionin kilpailusääntöjen rikkomiseen, jonka sen katsotaan itse tehneen käyttämällä tytäryhtiössään ratkaisevaa vaikutusvaltaa, jonka perusteella se on voinut päättää tytäryhtiönsä markkinakäyttäytymisestä. [17] Siinä tapauksessa, että emoyhtiön vastuu johtuu ainoastaan sen tytäryhtiön kilpailusääntöjen rikkomista merkitsevästä toiminnasta, kilpailunvastaisten toimien on siitä huolimatta todettu olleen emoyhtiön itsensä tekemiä, koska se muodosti taloudellisen kokonaisuuden tytäryhtiönsä kanssa. [18]

51. Huomautan, että käsiteltävissä valituksissa on kyse hyvin samankaltaisesta mutta paljon rajatummasta kysymyksestä, joka koskee emoyhtiön mahdollisuutta käyttää tehokkaasti puolustautumisoikeuksiaan siinä tapauksessa, ettei sen entinen tytäryhtiö enää hallinnollisen menettelyn aikana ole sen määräysvallassa.

52. Käsiteltävissä valituksissa emoyhtiöt eivät kyseenalaista joutumistaan vastuuseen yhteisen tytäryrityksensä eli LPD-konsernin kilpailusääntöjen vastaisista menettelyistä. Valittajien esittämät valitusperusteet koskevat molemmissa valituksissa puolustautumisoikeuksien kunnioittamisen periaatteen loukkaamista sen vuoksi, että komissio ei osoittanut väitetiedoksiantoa LPD-konsernille ja etteivät valittajat siten voineet hyötyä mahdollisista niiden puolesta puhuvista todisteista, joita tämä tytäryhtiö olisi voinut esittää puolustuksessaan. [19]

13 Ks. tuomio 10.9.2009, Akzo Nobel ym. v. komissio (C-97/08 P, EU:C:2009:536, 58 ja 59 kohta) ja tuomio 16.6.2016, Evonik Degussa ja AlzChem v. komissio (C-155/14 P, EU:C:2016:446, 27 kohta).

14 Ks. julkisasiamies Wahlin ratkaisuehdotus Akzo Nobel ym. v. komissio (C-516/15 P, EU:C:2016:1004, 52–69 kohta).

15 Tuomio 26.11.2013, Kendrion v. komissio (C-50/12 P, EU:C:2013:771, 55 kohta) ja tuomio 10.4.2014, komissio ym. v. Siemens Österreich ym. (C-231/11 P–C-233/11 P, EU:C:2014:256, 47 kohta).

16 Tuomio 22.1.2013, komissio v. Tomkins (C-286/11 P, EU:C:2013:29, 37, 39, 43 ja 49 kohta) ja tuomio 17.9.2015, Total v. komissio (C-597/13 P, EU:C:2015:613, 38 kohta).

17 Tuomio 27.4.2017, Akzo Nobel ym. v. komissio (C-516/15 P, EU:C:2017:314, 56 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

18 Tuomio 27.4.2017, Akzo Nobel ym. v. komissio (C-516/15 P, EU:C:2017:314, 72 ja 73 kohta).

19 Vastauksessaan LGE mm. huomauttaa, ettei se väitteellään pyri osoittamaan, että komissio olisi tehnyt virheen, kun se ei lukenut kilpailusääntöjen rikkomista tytäryhtiön syyksi, vaan että komissio loukkasi LGE:n puolustautumisoikeuksia, kun se ei osoittanut väitetiedoksiantoa kyseiselle tytäryritykselle.

Puolustautumisoikeuksien väitetty rikkominen

53. Unionin yleisen tuomioistuimen nyt käsiteltävissä asioissa soveltamasta unionin tuomioistuimen vakiintuneesta oikeuskäytännöstä [20] ilmenee, että puolustautumisoikeuksien kunnioittaminen kilpailupolitiikan alaan liittyvien hallinnollisten menettelyjen toimittamisessa on unionin oikeuden yleinen oikeusperiaate. [21]

54. Puolustautumisoikeuksien noudattaminen edellyttää näin ollen sitä, että asianomainen yritys saa hallinnollisen menettelyn kuluessa ilmaista asianmukaisesti näkemyksensä esiin tuotujen tosiseikkojen ja olosuhteiden paikkansapitävyydestä ja merkityksestä sekä niistä asiakirjoista, joita komissio on käyttänyt rikkomista koskevan väitteensä tukena. [22]

55. Käsiteltävissä valituksissa nousee esille kysymys siitä, onko emoyhtiöön nähden noudatettu näitä edellytyksiä, jos komissio on päättänyt olla osoittamatta väitetiedoksiantoa sen kartelliin osallistuneelle tytäryhtiölle, vaikka tämä tytäryhtiö on joutunut konkurssiin niin, etteivät sen asiakirjat ole enää emoyhtiön saatavilla eikä tämä saa enää yhteyttä sen työntekijöihin.

56. Huomautan, että asetuksen N:o 1/2003 [23] 27 artiklan 1 kohdassa tarkoitettu väitetiedoksianto on puolustautumisoikeuksien kunnioittamisen periaatteen soveltamista koskeva olennainen menettelyllinen tae, joka mahdollistaa sen, että sen vastaanottaja voi esittää hyödyllisesti väitteensä ja perustelunsa sitä vastaan käydyssä hallinnollisessa menettelyssä. [24] Väitetiedoksiannossa on yksiselitteisesti täsmennettävä se luonnollinen henkilö tai oikeushenkilö, jolle sakot mahdollisesti määrätään, ja väitetiedoksianto on osoitettava tälle henkilölle, ja siinä on ilmaistava, missä ominaisuudessa henkilöä syytetään väitetyistä rikkomisista. [25]

57. Väitetiedoksinannolla on tarkoitus varmistaa, että kukin oikeushenkilö, jota kilpailuoikeuden alalla käytävä hallinnollinen menettely koskee, voi itsenäisesti käyttää puolustautumisoikeuksiaan.

58. Siksi tämän menettelyllisen takeen noudattamista suhteessa väitetiedoksiannon vastaanottaneeseen emoyhtiöön ei voida kyseenalaistaa pelkästään sillä perusteella, ettei väitetiedoksiantoa ole osoitettu jollekin toiselle oikeushenkilölle eli sen tytäryhtiölle, joka on suoraan osallistunut kilpailusääntöjen rikkomiseen.

59. Mielestäni tämä toteamus pätee siitä huolimatta, että emoyhtiö voisi hyötyä mahdollisista tytäryhtiön väitetiedoksiantoon antamaan vastaukseen sisältyvistä seikoista, jotka puhuvat sen puolesta.

60. Vaikka otettaisiin huomioon sen tilanteen erityisyys, jossa samasta rikkomisesta voi joutua vastuuseen useita oikeushenkilöitä, jotka muodostavat yhden taloudellisen yksikön, mielestäni menettelyn käynnistämistä yhtä oikeushenkilöä vastaan ei siitä huolimatta voida pitää sellaisten muiden oikeushenkilöiden puolustuskeinona, jotka käyttävät itsenäisesti puolustautumisoikeuksiaan.

20 Ks. tuomio LGE, 68–70 kohta ja tuomio Philips, 91–93 kohta.

21 Tuomio 13.2.1979, Hoffmann-La Roche v. komissio (85/76, EU:C:1979:36, 9 kohta). Ks. myös tuomio 3.9.2009, Prym ja Prym Consumer v. komissio (C-534/07 P, EU:C:2009:505, 26 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

22 Ks. tuomio 9.7.2009, Archer Daniels Midland v. komissio (C-511/06 P, EU:C:2009:433, 88 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

23 Tässä säännöksessä säädetään, että ennen kilpailusääntöjen rikkomisen toteavan päätöksen tekemistä komission on varattava henkilöille, joita menettely koskee, tilaisuus esittää huomautuksensa komission niitä vastaan esittämistä väitteistä.

24 Tuomio 3.9.2009, Papierfabrik August Koehler ym. v. komissio (C-322/07 P, C-327/07 P ja C-338/07 P, EU:C:2009:500, 38 ja 39 kohta) ja tuomio 10.9.2009, Akzo Nobel ym. v. komissio (C-97/08 P, EU:C:2009:536, 57 kohta).

25 Tuomio 10.9.2009, Akzo Nobel ym. v. komissio (C-97/08 P, EU:C:2009:536, 57 kohta). Tätä vaatimusta täsmennetään myös SEUT 101 ja SEUT 102 artiklan soveltamista koskevassa komission menettelyasiakirjassa (5 kohdan 1 alakohta, s. 116), johon valittajat viittaavat: ”While the subject of the competition rules is an ’undertaking’, each legal entity that may be liable for the infringement within the undertakings must individually receive, as an addressee, [a Statement of Objections] – – It is therefore important to make sure that the [Statement of Objections] is addressed to all possible legal entities (parent companies and subsidiaries) that may be held jointly and severally liable for the infringement – – The final decision cannot be addressed to legal entities which, although they may be considered to be responsible for the infringements, were not an addressee of the [Statement of Objections]”.

61. Kuten asetuksen N:o 1/2003 27 artiklan 1 kohdasta ilmenee, väitetiedoksiannon lähettäminen on pakollinen menettelyvaatimus, jonka tarkoituksena on varmistaa, että kilpailusääntöjen rikkomisen toteavan päätöksen adressaatti voi käyttää tehokkaasti puolustautumisoikeuksiaan.[26] Koska komissio on täysin lainmukaisesti päättänyt olla asettamatta tytäryhtiötä vastuuseen rikkomisesta – mitä käsiteltävissä valituksissa ei kiistetä[27] – sitä ei voida velvoittaa lähettämään väitetiedoksiantoa tälle tytäryhtiölle.

62. Tästä seuraa, että – kuten unionin yleinen tuomioistuin käsiteltävissä asioissa perustellusti totesi (tuomio LGE, 83 kohta ja tuomio Philips, 97 kohdan ensimmäinen virke) – se, ettei kilpailusääntöjen rikkomista luettu muodollisesti tytäryhtiön syyksi ja ettei tälle lähetty väitetiedoksiantoa, ei ole sellainen virhe, jolla voitaisiin loukata kyseisten konsernien emoyhtiöiden puolustautumisoikeuksia.

63. Valittajien mukaan tilanne on kuitenkin toinen, jos kartelliin suoraan osallistuneen tytäryhtiön asiakirjat eivät enää ole sen emoyhtiöiden saatavilla. Tältä osin ne väittävät, että puolustautumisoikeuksien loukkaaminen perustuu tässä tilanteessa siihen, etteivät ne voineet hyötyä mahdollisista niiden puolesta puhuvista seikoista, joita tytäryhtiö olisi saattanut esittää.

64. Tämä väite ei vakuuta minua.

65. Mielestäni kantajat viittaavat virheellisesti vastaajan puolesta puhuvien seikkojen ilmaisemista koskevaan unionin tuomioistuimen oikeuskäytäntöön, etenkin vedotessaan tuomioon Solvay v. komissio.[28]

66. Kyseinen oikeuskäytäntö[29] koskee asianomaisen henkilön oikeutta tutustua sen puolesta puhuviin seikkoihin, jotka sisältyvät komission asiakirja-aineistoon. Valittajien nyt käsiteltävissä valituksissa esittämä väite ei kuitenkaan koske komission asiakirja-aineistoa eikä muitakaan komission hallinnollisen menettelyn aikana hankkimia tietoja[30] vaan mahdollisuutta tutustua tietoihin, jotka komissiolla olisi mahdollisesti ollut hallussaan, jos LPD-konserni olisi ne sille toimittanut.

67. Huomautan, että kilpailualan menettelyissä on vahvistettu komissiolla olevat todisteiden vastaanottamiskeinot ja asiakirja-aineistoon tutustumista koskevat säännöt, joiden nojalla asianomaiset osapuolet voivat saada tietoonsa, mitä todisteita komissiolla on hallussaan.[31]

68. Kuten tuomion LGE 92 kohdasta ja tuomion Philips 97 kohdasta ilmenee, käsiteltävissä asioissa komissio esitti LPD-konserniin kuuluville yrityksille tietojensaantipyyntöjä ja suoritti tarkastuksia konsernin toimitiloissa. Jos siis valittajat katsoivat, että komission suorittamat tutkintatoimenpiteet olivat LPD-konsernin osalta riittämättömät, niiden olisi tässä tilanteessa pitänyt oma-aloitteisesti vaatia komissiota toteuttamaan tarvittavat lisätoimenpiteet konsernin hallussa olevien merkityksellisten tietojen hankkimiseksi.

26 Ks. vastaavasti tuomio 7.6.1983, Musique Diffusion française ym. v. komissio (100/80–103/80, EU:C:1983:158, 10 kohta) ja tuomio 3.9.2009, Papierfabrik August Koehler ym. v. komissio (C-322/07 P, C-327/07 P ja C-338/07 P, EU:C:2009:500, 36 kohta).

27 Ks. edellä tämän ratkaisuehdotuksen 52 kohta.

28 Tuomio 25.10.2011 (C-109/10 P, EU:C:2011:686, 62 ja 64 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen). Tämän oikeuskäytännön mukaan silloin, kun asianomaisen henkilön puolesta puhuvia asiakirjoja ei anneta tutustuttavaksi, puolustautumisoikeuksien loukkauksen toteamiseksi riittää, että tämä henkilö osoittaa, että se olisi voinut käyttää näitä sen puolesta puhuvia asiakirjoja puolustuksessaan.

29 Tuomio 25.10.2011, Solvay v. komissio (C-109/10 P, EU:C:2011:686) koski komission asiakirja-aineistosta puuttuvia asiakirjoja, joihin Solvayn ei annettu tutustua ja jotka – kuten komissio itsekin myönsi – saattoivat sisältää puolustuksen kannalta merkittäviä tietoja.

30 Muiden samaan menettelyyn osallistuneiden osapuolten väitetiedoksiantoon antamiin vastauksiin sisältyvistä asianomaisen henkilön puolesta puhuvista seikoista ks. tuomio 16.6.2011, Solvay v. komissio (T-186/06, EU:T:2011:276, 225 kohta); tuomio 16.6.2011, Bavaria v. komissio (T-235/07, EU:T:2011:283, 119 ja 249–251 kohta).

31 Vastaavasti asetuksen N:o 1/2003 18–21 artikla ja 27 artiklan 2 kohta.

69. Edellä esitetyn perusteella unionin yleinen tuomioistuin on tuomion LGE 68–83 kohdassa ja tuomion Philips 91–97 kohdassa esitetyistä syistä perustellusti hylännyt kummankin valittajan esittämän väitteen, jonka mukaan komissio loukkasi niiden puolustautumisoikeuksia, kun se ei osoittanut väitetiedoksiantoa LPD-konsernille.

70. Vaikka voitaisiinkin epäillä, vastaavatko tuomion LGE 68–83 kohtaan ja tuomion Philips 91–97 kohtaan sisältyvät perustelut kaikilta osin valittajien ensimmäisessä oikeusasteessa esittämiä väitteitä ja onko tuomion LGE 83 kohdassa ensimmäisessä oikeusasteessa esitetty kanneperuste perustellusti hylätty tehottomana eikä perusteettomana, tällaiset valituksenalaisten tuomioiden perusteluista mahdollisesti esitettävät moitteet eivät kuitenkaan voisi johtaa niiden kumoamiseen, koska kyseisten kanneperusteiden hylkääminen on joka tapauksessa ollut perusteltua edellä esitetyistä syistä. [32]

71. Niistä valittajien väitteistä, jotka koskevat valituksenalaisten tuomioiden perusteluja, joiden mukaan jokaisella yrityksellä on velvollisuus säilyttää huolellisesti arkistossaan seikat, joiden perusteella voidaan todentaa niiden toiminta (tuomio LGE, 86–89 kohta ja tuomio Philips, 97 kohta), on huomautettava, että – kuten unionin yleisen tuomioistuimen edellä mainituissa tuomioiden kohdissa käyttämistä ilmaisuista ”joka tapauksessa” ja ”lisäksi” ilmenee – nämä väitteet liittyvät valituksenalaisten tuomioiden ylimääräisiin perusteluihin ja ovat siten tehottomia.

Ratkaisuehdotus Edellä esitetyn perusteella ehdotan, että unionin tuomioistuin hylkää LG Electronics Inc:n unionin yleisen tuomioistuimen 9.9.2015 antamasta tuomiosta LG Electronics v. komissio (T-91/13, ei julkaistu, EU:T:2015:609) esittämän ensimmäisen valitusperusteen ja Koninklijke Philips Electronics NV:n unionin yleisen tuomioistuimen 9.9.2015 antamasta tuomiosta Philips v. komissio (T-92/13, ei julkaistu, EU:T:2015:605) esittämän toisen valitusperusteen perusteettomina.

32 Ks. edellä tämän ratkaisuehdotuksen 58–69 kohta; tuomio 2.4.1998, komissio v. Sytraval ja Brink’s France (C-367/95 P, EU:C:1998:154, 47 kohta) ja tuomio 30.9.2003, Biret International v. neuvosto (C-93/02 P, EU:C:2003:517, 60 kohta).